

7. Ders: İçerik

- Ekler

önek

- pre- pre-school
- un- un-desirable
- dis- dis-allow
- bi- bi-polar
-
- Bu tür ekler Türkçede bulunmaz. Ancak, kimi bağımsız biçimbirimlerin, bu biçimde kullanılarak bu doğrultuda bir işlev taşımaya başladığı görülmektedir:
-
- ön-bilgi, ön-görüşme, ön-söz
- alt-geçit, üst-geçit,
- iç-giysi, iç-güveyi
-
- dikkat: *arka-söz, *arka-görüşme
- alt çarşı, üst çarşı
-
- Yine de bu işlevi taşıyan birimlerin Türkçede sayıca sınırlı olduğu ve işlek bir biçimde kullanılmadığı açıktır.

sonek

- kapı-cı-lar-dan göz-lük-çü-lük
- masa-da-ki-ler-den ol-uş-tur-ul-a-ma-y-an

-
-

<u>Türkçe</u>	<u>İngilizce</u>	<u>Rusça</u>
• davul-cu	drum-mer	baraban-shchik
•	pun-ner	kalambur-shchik
•	scrap	lom-shchik
• “salvage collector”		

-
-

iek

- Kimi dillerde de diğer biçimbirimlerin arasına yerleştirilen iekler vardır.
-
- Bontoc (Bir Filipin dili)
-
- fikas “güçlü”   fumikas   “güçlü olmak”
- kilad “kırmızı”   kumilad   “kırmızı olmak”
- fusul   “düşman”   fumusul   “düşman olmak”
-

Ayrık ek

- Chikasaw (Bir Amerikan yerli dili - Oklahoma):

- **Olumlu**

- **Olumsuz**

- chokm-a “o iyi”   ik-chockm-o   “o iyi değil”
- lakn-a “bu sarı”   ik-lakn-o   “bu sarı değil”
- pall-i   “bu sıcak”   ik-pall-o   “bu sıcak değil”
- tiww   “o onu açar”   ik-tiww-o   “o onu açmaz”
-

Karşıtanlamlılık

- Karşıt anlamlı sözcüklerin en temel özelliği, biri dışındaki tüm anlamsal özellikleri paylaşmalarıdır. Paylaşmadıkları bu anlamsal özellik, onları karşıt anlamlı yapan şeydir. Yani, iki sözcüğün karşıt anlamlı olabilmesi için anlamca benzer ya da aynı kategoride olmaları gerekir ki bu da bu iki sözcüğün biri dışında paylaştıkları anlamsal özellikler tarafından sağlanır.
-
- Karşıtanlamlılığın farklı türleri vardır:

Karşıtanamlılık

1. Bütünleyici çiftler (complimentary pairs)
2. Dercelendirilebilir karşıt anlamlılar (gradable pairs of antonyms)
3. İlişkisel karşıtanamlılar (relational opposites)

Adlar

- Anlambilim ve felsefenin en eski konularından biri adların niteliğidir. Örneğin Platon, adların doğal olduğunu, her adın, nesnesi ile nedenli bir ilişki içinde olduğunu düşünmüştür.
-
- Anlambilim çalışmaları içinde genellikle **özel adlar** (proper names) üzerinde durulmuştur. Eski bir görüşe göre, adlar, adlandırdıkları nesnelere göstermek için vardır. Örneğin Eyfel Kulesi, dış dünyadaki Eyfel Kulesi'ni gösterir. Yani, adların gönderimde buldukları nesnelere varlıklarını sürdüren nesnelere olabilir. Ancak bu görüş, Sokrates, Fransa Kralı gibi şu an var olmayan ve Sherlock Holmes, Pembe Panter gibi kurgusal nesnelere bağlamında sorunludur. Ayrıca, bu eski görüş her sözcüğün bir nesneyi adlandırdığını iddia etmektedir. Ancak, *ile*, *cesur*, *düşünce* ve *samimiyet* gibi sözcükleri düşündüğümüzde, bunların ne tür bir nesneyi adlandırdığını bulmamız olanaksızdır.
-
- Özel adlar **belirli**dir (definite). Yani, konuşucu ve dinleyicinin bildiği tek bir nesneye gönderimde bulunurlar.

Öbek ve tümce anlamı

Sözcükler ve biçimbirimler dilin en küçük anlamlı birimleridir. Konuşucular öbekler ve tümcelerle iletişim kurmaktadır. Sözcüklerin ya da öbeklerin anlamları hem sözcüklerin anlamıyla hem de söz konusu sözcüklerin ne şekilde bir araya geldiği ile ilgilidir. Sözcüğe ilişkin pek çok bilgi tümcelere de uygulanabilir. Örneğin sözcüklerin eş anlamlıları tümcelerin açılmış biçimleri vardır. Sözcüklerde çok anlamlılık tümcelerde anlambulanıklığı vardır. Sözcüklerin karşıt anlamlılığı tümcelerin olumsuz biçimleri vardır.

- **Gönderim (anaphora)**

-

- Gönderim, bir dilsel birimin bir başka dilsel birimi ya da dil-dışı bağlamdaki bir şeyi işaret etmesidir.

-

- Genel anlamda, bağlam türleriyle uyumlu olarak iki tür gönderimden söz edilir:

-

- dil-içi gönderim (dil-içi bağlam)

- dil-dışı gönderim (dil-dışı bağlam)

gönderim

- 1) Dil-içi gönderim:
-
- Dil-içi gönderim, bir dilsel birimin bir başka dilsel birimi işaret etmesidir. Bu durumda, birbiriyle gönderim ilişkisi ile bağlanan iki dilsel birim, aynı **göndergeye** gönderimde bulunmakta, bu nedenle de bunlar **eşgönderimli** olarak adlandırılmaktadır.
-
- İki tür dil-içi gönderim vardır:
-
- 1) art-gönderim (anaphora)
-
- Ali işe gitti. O bu akşam geç gelecekmiş.
-

gönderim

- 2) Dil-dışı gönderim:
-
- Dil-dışı gönderimde, gönderimde bulunulan şey, yani gönderge, önceki ya da sonraki metin bağlamından anlaşılammaktadır. Örneğin,
-
- Bana şunu uzatsana.
-
- tümcesindeki 'şu' adılı ile işaret edilen nesne dil-içi bağlamdan bilinemiyorsa, yani bu ancak dil-dışı bağlamın yardımıyla anlaşılabiliriyorsa, bu bir dil-dışı gönderimdir. Bu konuya, aşağıda **gösterim** (deixis) konusunda yeniden döneceğiz.

Söylemsel anlam

- Dilsel düzenlenmenin son aşaması, **söylem**dir. Bilindiği gibi, seslerin birleşiminden biçimbirimler, biçimbirimlerin birleşiminden sözcük ve öbekler, öbeklerin birleşiminden tümceler oluşmaktadır. Tümcelerin bir araya gelmesi ise **metin**leri oluşturur.
-
- Bir tümcenin tek başına taşıdığı anlam ile, bir bağlam içinde taşıdığı anlam farklı olabilir. Örneğin, “Burası çok soğuk” tümcesi, tek başına düşünüldüğünde, konuşucunun bulunduğu ortamı soğuk bulduğu bilgisini verir. Ancak, bu tümce, uygun bir bağlamda “Pencereyi kapat” anlamında da olabilir. Bir tümcenin anlamının yorumlanması, büyük oranda konuşucunun tümceyi söyleme amacına bağlıdır.
-
- Bu biçimde, sözcük ya da tümcelerin anlamları, üretilme amaçları doğrultusunda ve içinde buldukları bağlama göre belirginleşmektedir. Söylemsel anlam, doğrudan **bağlam** kavramını içermektedir.
-
- İki tür bağlamdan söz edilmektedir: 1) dil-içi bağlam ve 2) dil-dışı bağlam.

Söylemsel anlam

- **Dil-içi bağlam**, dilsel birimlerin arasındaki ilişkilerle belirlenen bağlamdır. Bu ilişkilerin niteliğine göre, bir birimin anlamı değişebilir. Örneğin, "O bugün hiç görünmedi" tümcesindeki "o" adının göndergesi, bu tümce "Ahmet nerede?" gibi bir soruya yanıt olduğunda "Ahmet" olarak belirginleşir. Benzer bir biçimde, "ama" bağlacı, "Ali uzun boylu. Ama Ahmet kısa" metnindeki tümceleri 'karşıtlık', "Ali demin buradaydı. Ama seni sormadı" metnindeki tümceleri ise 'beklentinin olumsuzlanması' anlamlarıyla bağlamaktadır.
-
- **Dil-dışı bağlam**, dilsel birimleri çevreleyen etkenlerle oluşturulur. Bunlar, konuşan ve dinleyenin yaşı, cinsiyeti, mesleği, ilgi alanları, konuşulan ortamın özellikleri, konuşmanın yapıldığı zaman vb. gibi daha pek çok özelliği içermektedir. Kısaca belirtilecek olursa, dil-dışı bağlam, katılımcılar, yer ve zamana ilişkin tüm özelliklerin bir araya gelmesiyle belirlenir. Tüm bu özellikler, üretilen dilsel birimlerin anlamını etkilemektedir. Örneğin, "Küçük kardeşim Ahmet üniversite sınavını kazandı" tümcesi, konuşucunun kardeşinin 5 yaşında olduğunu biliyorsak, inanılmaz gelecektir. Eğer, konuşucunun küçük kardeşinin kız olduğu bilgisine sahipsek, adının 'Ahmet' oluşu da bizi şaşırtacaktır. Ya da konuşucunun kardeşi olmadığını da biliyor olabiliriz. Bu durumda, ya konuşucunun şaka yaptığını, ya bütünüyle saçmaladığını ve bir doktora görünmesinin iyi olacağını, ya da kendi bilgimizin yanlış ya da eksik olduğunu düşünebiliriz.
-